

внутрішніх справ України (теоретичні та прикладні аспекти): Монографія /За заг. ред. О.М. Бандурки. –Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999.

58. Бущенко П.А. Порядок укладення трудового договору як стадія реалізації права на працю // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. –2001. –Вип.51.

59. Прокопенко В. Правове становище професійних спілок: сьогодення і перспективи // Право України. –1999. –№ 6.

60. Гончарова Г. Плюралізм профспілок і трудові відносини: вирішення питань на практиці // Право України. –1999. –№ 10.

61. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. // ВВР України. –1991. –№ 4. –Ст.20.

62. Лаврінченко О.В. Питання систематизації законодавства про службу в органах внутрішніх справ // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. –К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999.

63. Іншин М.І. Правове регулювання службово-трудова відносин в Україні: Монографія. –Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004.

64. Киселев І.Я. Новый облик трудового права стран Запада (прорыв в постиндустриальное общество) –М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез» совместно с ООО «Журнал «Управление персоналом», 2003.

65. Проект нового Трудового кодексу України // Праця і зарплата. –2003. –№ 42.

66. Харьковские милиционеры создали свой профсоюз. Долго ли он продержится? // Вперед! –1999. –№ 2.

67. Цепин А.И. Функции советских профсоюзов в развитии социалистическом обществе // Советское государство и право. –1977. –№ 7.

68. Цвях В.Ф. Профспілки в громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика: Монографія. –К.: ВПЦ «Київський університет», 2002.

Надійшла до редколегії 30.03.2006

ЛАВРИНЕНКО О.В. ОСВОБОЖДЕНИЕ РАБОТНИКОВ ОВД СО СЛУЖБЫ ПО СОКРАЩЕНИЮ ШТАТОВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ДЕЙСТВУЮЩЕГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Представлен теоретико-правовой анализ действующего законодательства по освобождению работников органов внутренних дел Украины со службы по сокращению штатов и исследованы направления его усовершенствования.

***

LAVRINENKO O.V. CLEARING OF LAW-ENFORCEMENT ORGANS EMPLOYEES FROM SERVICE DURING STAFF REDUNDANCIES: THEORETIC-LEGAL ANALYSIS OF THE CURRENT LEGISLATION AND THE DIRECTION OF ITS IMPROVEMENT

The theoretic-legal analysis of the current legislation on clearing employees of law-enforcement organs Ukraine from service during staff redundancies is submitted and directions of its improvement are investigated.

В.К. МАТВИЙЧУК

канд. юрид. наук, доц.

Національна академія управління

УДК 349.6(094.58)

ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ДЖЕРЕЛ ТА ЗНАРЯДЬ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ 1960 І 2001 РОКІВ

Висвітлені проблеми джерел та знарядь вчинення злочинів проти навколишнього природного середовища; надано висновок про неповність у кримінально-правовій літературі складу об'єктивної сторони досліджуваних злочинів та важливість віднесення до неї також джерела вчинення злочинів.

Джерела й знаряддя вчинення досліджуваних злочинів мають вирішальне значення для кваліфікації вчиненого, що вимагає вирішення в науці цієї проблеми. Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що ця проблема щодо

знарядь частково досліджувалася С.Б. Гавришем, Є.М. Жевлаковим та ін. Проте вона не отримала достатнього вивчення, а стосовно джерел і знарядь злочинів проти навколишнього природного середовища зовсім не дослі-

джувалася. Тому мета статті полягає у проведенні дослідження проблем джерел і знарядь злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища.

У кримінальному законодавстві України, а також в практиці його застосування зустрічаються такі випадки, коли прямо в законі називаються зовнішні ознаки, але в теорії кримінального права вони не мають свого визначення й дослідження. Ці випадки зустрічаються рідко, тому вони не знайшли зацікавленості у вчених. З метою вивчення таких ознак об'єктивної сторони складу злочину звернемося до кримінального законодавства України. Так, у ст.228 КК України 1960 року ця ознака називалася як "...промислових, сільськогосподарських, комунальних та інших підприємств, установ і організацій ...", а в ст.228¹ цього ж кодексу - "із суден та інших плавучих засобів, повітряних суден, платформ чи споруджених у морі конструкцій". Якщо ми звернемося до таких ознак об'єктивної сторони, як місця вчинення злочину, то в законі вони названі, зокрема в ст.228¹ КК 1960 р., "внутрішні морські й територіальні води" і "відкрите море". Засоби вчинення злочину також тут перераховуються: у ст.228 КК України 1960 р. - неочищені і не знешкоджені стічні води, покидьки або відходи, продукти виробництва, паливно-мастильні матеріали, сировина, а у ст.228¹ КК України 1960 р. - речовини, шкідливі для здоров'я людей, інші відходи й матеріали, суміші, що містять такі речовини.

Зазначені в законі ознаки, що не знайшли теоретичного обґрунтування, - це промислові, сільськогосподарські, комунальні та інші підприємства, установи й організації (ст.228 КК України 1960 р.), судна та інші плавучі засоби, повітряні судна, платформи чи інші споруджені у морі конструкції (ст.228¹ КК України 1960 р.) не могли відноситися до засобів учинення злочину, тому що засоби - це предмети матеріального світу, використані особою (або особами) для виконання дії (бездіяльності), направленої на завдання шкоди об'єкту, що охороняється кримінальним законом [1, с.21]. Не можуть вони також бути використані в якості місця вчинення злочину, оскільки останнє означає територію, на якій було почато, закінчено діяння, або настав злочинний результат [2, с.141]. Такі ж ознаки знайшли своє місце і в чинному Кримінальному Кодексі України, зокрема в ст.241 КК - "промислового чи іншого виробництва..."; у ст.243 КК - морські та повітряні судна або інші засоби і споруди. Подібні ознаки не знайшли свого теоретичного обґрунтування.

Зазначені обставини змушують нас дослідити перераховані ознаки і дати їх визначення. З цією метою звернемося до них і спробуємо зрозуміти, що вони означають, яку зовнішню видимую ознаку об'єктивної сторони складу злочину представляють, котра вказує на зовнішній прояв злочину. Так, передбачені ст.241 КК України терміни "промислове виробництво", "інше виробництво" означають джерело, з якого надходять засоби забруднення. Без такого джерела не може бути забруднення атмосферного повітря. А якщо і відбулось, то був би відсутній склад злочину, передбачений ст.241 КК України, де чітко названі засоби забруднення й джерела їх надходження шляхом дії або бездіяльності суб'єкта злочину.

Основними джерелами забруднення атмосферного повітря є промислові підприємства різних форм власності, із яких видаляються чи виділяються шкідливі відходи або інші матеріали. Найбільше забруднення атмосферного повітря дає промисловість із таких галузей господарства, як нафтопереробна, хімічна, миловарна, паперово-целюлозна, текстильна, металургійна, гірничодобувна. Як

показує дослідження неурядової громадської організації Всеукраїнської екологічної ліги, що "за період з 1994 по 1998 роки викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел зменшились на 2045, 1 тис. т, або на 33 %. Стаціонарними джерелами забруднення в Україні у 1988 році було викинуто 4156, 3 тис. т шкідливих речовин. Це на 8 % менше, ніж у 1977 році. Найбільшу частку викидів, що забруднювали повітря в 1998 році, становлять викиди від стаціонарних джерел підприємств обробної промисловості (36 %), виробництва електроенергії, газу та нафти (3 %) та добувної промисловості (25 %)" [3, с.4]. Серед рухомих джерел забруднення найбільше викидів має автотранспорт, яким у 1998 році було викинуто в атмосферне повітря 1884,5 тис. т шкідливих речовин, що становить 31 % від загального обсягу викидів по Україні [3, с.4]. Понад 63 % свинцю, 54 % - оксиду вуглецю, 36 % - вуглеводів та 25 % - оксидів азоту від загальної кількості цих речовин надходить від автотранспорту.

Основними джерелами забруднення водних об'єктів є промислові підприємства, якими скидаються стічні води. Майже всі промислові стічні води, забруднені в тій чи іншій мірі нафтопродуктами, негативно впливають на якість води. Навіть незначний вміст нафти (0,2-0,4 мг/л) надає воді специфічний запах, який не зникає після хлорування й фільтрації. Велику небезпеку мають фекальні сполуки, що знаходяться в стічних водах хімічних підприємств, особливо лісохімічної, анілінофарбувальної, коксохімічної та інших галузей.

Тепер щодо комунальних стоків. Міста й інші населені пункти дають велику кількість забруднюючих речовин. У складі комунальних стічних вод, крім фекальних вод, міститься значна кількість шкідливих сполук від використання хімічних речовин у побуті, а також від підприємств харчової промисловості, громадського харчування, торгівлі й т. ін. Наявність у комунальних стоках хвороботворних мікробів і вірусів, а також яєць гельмінтів робить їх особливо небезпечними для здоров'я людей.

Стосовно сільського господарства, то інтенсифікація його виробництва супроводжується швидким нарощуванням темпів застосування мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин. В результаті в оточуюче середовище поступає багато хімічних речовин, в тому числі пестицидів, деякі з них стійкі до впливу зовнішніх факторів і на протязі довгого часу зберігають свої властивості. Стічні води тваринництва як відходи небезпечні тим, що в них знаходяться яйця гельмінтів (глистів) і патогенні мікроорганізми, які є джерелом захворювань. Одна свиноферма на 100 тис. голів по наслідкам забруднення рівнозначна місту з населенням 250 тис. чоловік.

Усі джерела забруднення водних об'єктів та забруднення моря ми перераховувати не будемо, тому що ті, що перелічені в законі, дають нам підставу назвати джерело забруднення як ознаку об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.ст.242, 243 КК України. Відсутність такої ознаки об'єктивної сторони цих злочинів, як джерела, не дасть нам можливість кваліфікувати дії або бездіяльність винного за ст.241, 242 та ч.3 ст.243 КК України.

Викладене ще не дає нам можливості сформулювати визначення такої ознаки об'єктивної сторони, як джерело вчинення злочину, передбаченого ст.ст.241, 242 та ч.3 ст.243 КК України. З цією метою звернемося до довідкової літератури, яка трактує це поняття. Так, джерело - це те, що дає початок чому-небудь, відкля надходить що-небудь [4, с.209]. Оскільки джерело вчинення злочину - це ознака об'єктивної сторони, то це повинно бути зовнішнє оточен-

ня злочину, якийсь його прояв. Тому, виходячи з етимологічного тлумачення цього поняття та зазначення його в законі, спробуємо дати визначення такої ознаки, як джерело вчинення злочину: "Під джерелом учинення злочину необхідно вважати сферу (галузь, підприємство, установу, організацію і т. ін.), плавзасоби на морі та інші споруджені у морі конструкції, повітряні судна, які використовує людина у своїй діяльності і з яких, внаслідок протиправних дій чи бездіяльності, надходять засоби забруднення водних об'єктів, моря, атмосферного повітря й землі". Необхідно зазначити, що ми не претендуємо на остаточну дефініцію такої ознаки, як джерело вчинення злочину, але її обґрунтування має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки вона є в законі і має вирішальний вплив на кваліфікацію злочину, його наявність чи відсутність.

Дослідимо таку ознаку об'єктивної сторони складів злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, як знаряддя вчинення злочину. Її ми розглянемо в тій же послідовності, спочатку у відповідності з КК України 1960 року, а потім стосовно КК України 2001 року.

Що стосується такої ознаки об'єктивної сторони, як знаряддя вчинення злочину, стосовно КК України 1960 року, то вона була обов'язковою тільки для ст.161 і ст.162 КК. Зазначена ознака в цих статтях була позначена так: "полювання... забороненими знаряддями". Для ст.161 КК – заборонені знаряддя – це заборонені предмети зовнішнього світу і тварини, які винний використовував для полювання, тобто для виконання об'єктивної сторони складу злочину (винищувальні засоби, мисливська зброя, яка належить йому або іншим особам, установам, організаціям, сторожеві, дворові, службові собаки, капкани, петлі, сітки, гачки, самостріли, отруйні, тліючі матеріали та ін.). До заборонених знарядь вчинення промислу, передбаченого ст.162 КК, відносилися вогнепальна, пневматична зброя, остроги, сітки з дрібним перерізом, саморобні гачкові сітки, накидні сітки і т. п.

У відповідності з КК України 2001 року також такими обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст.ст.248, 249 КК, є знаряддя вчинення злочину. Вони аналогічні до ст.161 КК 1960 року. До заборонених знарядь злочину, передбаченого ст.249 КК, крім зазначених нами до ст.162 КК 1960 р., необхідно ще віднести електроловильні пристрої, колчачі знаряддя лову, частикові трали, толькові неводи й волокуші (п.13.1 і п.13.4 Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України від 18.03.1999 р.) [5]. Зазначене підтверджується також Законом України "Про тваринний світ" від 3.03.1993 р.; "Правилами промислового рибальства в басейні Чорного моря" від 8.12.1998 р., № 164 [6]; "Тимчасовими правилами промислового рибальства в басейні Азовського моря" від 31.12.1999 р. за № 172 [7]; Порядком і умовами використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними юридичними й фізичними особами, затвердженими постановою КМ від 13.08.1999 р. № 1490 [8, с.47-51]; Інструкцією про порядок спеціального використання водних живих ресурсів, затвердженою наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України; Державного комітету рибного господарства України від 10.02.2000 р. № 34/13 [9]; щорічними наказами Міністерства аграрної політики України про режим промислового рибальства на певному водному об'єкті, про розподіл лімітів на квоти спеціального використання живих ресурсів загальнодержавного значення, а також іншими підзаконними норма-

тивними актами.

Вивчення кримінальних справ за ст.161 КК 1960 р. і ст.248 КК 2001 р. показує, що в 20 % справ використовується мисливська зброя, в 15 % - капкани, в 10 % - мисливські собаки, на всі інші знаряддя припадає 55 % справ. За ст.162 КК 1960 р. і за ст.249 КК 2001 р. зустрічаються такі знаряддя, як остроги (по 10 % справ), сітки – в 55 % справ, накидні сітки (по 15 % справ), інші по 20 % справ.

Ті знаряддя вчинення злочину, які використовуються як пристрої пасивної дії, називаються самоловами. Небезпечними самоловами визнані насторожені рушниці і самостріли, башмаки, великі з могутніми пружинами, схвати і капкани-гіганти. Самолови можуть бути переносними (перемінні) і стаціонарні (постійні).

Нами проведено узагальнення судової практики в судах України, де основним інструментом нашого дослідження були питання кваліфікації за ознакою "заборонені знаряддя". Встановлено, що дізнавачі і суди в 30 % випадків не приймали необхідних заходів до браконьєрів, які використовували для незаконного полювання вогнепальну нарізну зброю, не притягували таких осіб до кримінальної відповідальності за його незаконне виготовлення й зберігання. Таку ж тенденцію можна спостерігати і в роботі мисливських інспекцій. За названими фактами вони обмежувалися тим, що накладали на винних штрафи, не направляючи в органи внутрішніх справ матеріали (по 80 % випадків).

Висновки. На підставі проведеного нами дослідження можна прийти до висновку, що: 1) існуюча в кримінально-правовій літературі думка про те, що об'єктивну сторону досліджуваних злочинів складають діяння, наслідки, причинний зв'язок, способи, знаряддя, засоби, місце час і обстановка вчинення злочинів проти довкілля – є неповною; 2) крім зазначених ознак об'єктивної сторони досліджуваних злочинів, до них відноситься ще й така, як джерело вчинення злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. –М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1960. –244 с.
2. Бурчак Ф.Г., Фесенко Е.Ф. Объективная сторона преступления // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе: Часть Общая. –К.: Наук. думка, 1985. –448 с.
3. Постанова Ради Міністрів УРСР "Порядок і періодичність оприлюднення відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну обстановку та стан захворюваності населення" від 28.04.1990 р., № 100 // ЗУ УРСР. –Т.2. –К., 1991. –61 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 5700 слов /Под ред. Н.Ю. Шведовой. –М.: Рус. яз., 1987. –846 с.
5. Наказ Державного комітету рибного господарства України "Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України" від 18.03.1999 р., № 33 // Офіційний вісник України. –1999. –№ 21. –Ст.982.
6. Наказ Державного комітету рибного господарства України "Правила промислового рибальства в басейні Чорного моря" від 8.12.1998 р., № 164 // Офіційний вісник України. –1999. –№ 10. –Ст.403.
7. Тимчасові правила промислового рибальства в басейні Азовського моря від 31.12.1999 р., № 172 // Офіційний вісник України. –2000. –№ 4. –Ст.139.
8. Постанова КМ України "Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної

(морської) економічної зони України іноземними юридичними і фізичними особами" від 13.08.1999 р., № 1490 // Збірник урядових нормативних актів України. -№ 7. -2000. -Ст.166. (Київ: Вид-во України, 2000. -С.47-51).

9. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України "Інструкція

про порядок спеціального використання водних живих ресурсів" від 10.02.2000 р., № 34/13 // Офіційний вісник України. -2000.

Надійшла до редколегії 23.06.2006

МАТВИЙЧУК В.К. НЕКОТОРЫЕ ДИСКУССИОННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБ ИСТОЧНИКАХ И ОРУДИЯХ СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ В УГОЛОВНЫХ КОДЕКСАХ 1960 И 2001 ГОДОВ

Освещены проблемы источников и орудий совершения преступлений против окружающей природной среды; представлен вывод о неполноте в уголовно-правовой литературе состава объективной стороны исследуемых преступлений и важности отнесения к ней также источника совершения преступлений.

***

MATVIJCHUK V.K. SOME DEBATABLE PROBLEMS ABOUT SOURCES AND INSTRUMENTS OF FULFILMENT IN CRIMES AGAINST ENVIRONMENTAL NATURAL ENVIRONMENT IN CRIMINAL CODES 1960 AND 2001

Problems of sources and instruments of fulfillment in crimes against environmental natural environment are covered; conclusion about incompleteness in the criminal-legal literature of structure in objective side of researched crimes and is submitted to importance of reference to it also a source of crimes fulfillment.

Є.О. МІЧУРІН

канд. юрид. наук, доц.

Харківській національній університет внутрішніх справ

УДК 347.121.2

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ МАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Досліджено передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб, наголошується на їх природному характері, розвинуто положення про виключність та обґрунтованість обмежень майнових прав фізичних осіб

До недавнього часу передумови виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб не виділялися на глибокому теоретичному рівні. Цьому були об'єктивні причини. Як відмічав О.А. Пушкін, у період існування в Україні, як і у інших республіках колишнього СРСР, адміністративно-командної організації суспільства цивільне право було значно одержавлене і будувалося переважно на засадах, притаманних не приватному, а публічному праві [1, с.5]. Отже, у виявленні передумов виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб не було потреби через пріоритет публічних державницьких інтересів перед приватними інтересами фізичних осіб, адже права фізичних осіб були необмежено підкорені публічним інтересам. Звідси випливали не завжди обґрунтовані правовими чинниками обмеження, наприклад, щодо максимальної площі житлових будинків та їх кількості, що могли знаходитись у власності громадянина.

У ст.3 Конституції України вказано, що людина визнається найвищою цінністю, а її права і свободи визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Оскільки наразі у ст.1 Конституції України, наша держава про-

голошена правовою державою, зумовленість обмежень майнових прав фізичних осіб правовими (тобто не політичними, ідеологічними чи іншими) чинниками не визнає сумніву. Отже, дослідження передумов виникнення обмежень майнових прав фізичних осіб з точки зору їх виявлення через правові аспекти є актуальним. Виявлення таких передумов надасть можливість створити підґрунтя для адекватного закріплення встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб у законодавстві, краще зрозуміти природу цього явища.

Відсутність доктринальних розробок про обмеження майнових прав фізичних осіб призводить до проблем правозастосування. Ці негативні явища констатують дослідники, що звертались до проблеми, та вони впливають з аналізу чинного законодавства.

Так, у Законах України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» немає чіткої визначеності щодо розуміння обмежень як таких, відсутні є жодні підходи щодо обґрунтування встановлення обмежень чи їх зумовленості. Здебільшого обмеження лише згадуються у нормативних актах на найбільш загаль-